

Amalie Skram

Julehelg

B O K K L U B B E N

© Gyldendal Norsk Forlag 1993

Første gang utgitt 1900

© De norske Bokklubbene AS, 2013 for denne utgaven

Omslagsdesign: Heidi Downham, Bokklubben

Omslagsfoto: NTBscanpix

Trykk og innbinding: ScandBook AB

Printed in Sweden, 2013

1. opplag/ 8039151

ISBN: 978-82-525- 8308-3 (Den norske Bokklubben)

www.bokklubben.no

I

Arne Hoff stod i sitt høie, rummelige kvistværelse, hvor det duftet av blomster og rene gardiner, og stirret over pottplantene i vinduet ut på måneskinnet og den tindrende stjernehimmel.

Han hadde ikke tendt lampen. Den spruttende bjerkevedsild fra ovnen borte i hjørnet lyste i rummet omkapp med måneskinnet utenfra. På bordet foran sofaen var stillet en glasskål full av appelsiner, ved siden av en asjett med en fruktkniv.

Det var i slutten av mai og ganske mildt i været, men fru Alvilda påstod, at det måtte legges i om kveldene, forat det skulde være lunt, når han gikk i seng. Denne heshet og hoste han av og til og stadig vekk plagedes av, likte hun ikke.

Nei, den var nokså lei denne hosten, men hadde allikevel vært en hel del verre, før han som vikar ved middelskolen var kommet op her til denne vakre innlandsby med de lunende fjellstrekninger og den veldige, friske innsjø, her, hvor klimaet efter lægens mening vilde være gagnlig for hans helse.

Deri hadde lægen også hatt rett. Langt bedre og friskere hadde han følt sig, siden han kom her, enn da han gikk derinne i det fæle Kristiania.

Det skyldtes nu forresten også dette, at han her hadde fått fast og tilfredsstillende arbeid og rikelig kost, men først og fremst skyldtes det omgangen med disse gode, elskelige, fint dannede mennesker, som hadde optatt ham som en sønn av huset. Ja, sønnen i huset kalte de ham, skjønt han bare var et par år yngre enn doktoren, og enda et halvt år eldre enn fru Alvilda. «Mannen på kvisten» hadde barna døpt ham.

Ja, nu stod han her som lykkelig innehaver av denne koselige kvist. Tenk, at han hadde fått lov til å bo her! Fra først av var det, fordi en felles venn av ham og doktoren hadde gitt ham et brev med, og i det skrevet, at de måtte være snilde og overlate Arne Hoff sin vennsæle kvist, inntil han fikk sig et annet losji. De hadde tatt så gjestfritt og vennlig imot ham, og innen det var gått en måned, hadde både doktoren og fru Alvilda spurt, om han ikke vilde innlosjere sig hos dem for godt. Kvisten stod jo der allikevel.

Om han vilde! Han, som aldri hadde visst, hvad et hjem vilde si. Varme tårer trillet over hans kinner.

Han stod så stille med opadvendt ansikt.

På dagen forgangen uke, da de den 17de mai ved minnefesten for Henrik Wergeland hadde sunget hans sang, derpå tenkte han.

For en herlig dag det hadde vært! Først hans festtale om formiddagen på torvet til skoleguttene, som var kommet i et langt tog med mange faner, og hadde sluttet sig til folkeskoleguttene, som med sine småflagg allerede hadde samlet sig om talerstolen.

Han hadde visst, at fru Alvilda og hennes søstre stod bak gutteskaren, og tanken derpå hadde ildnet og begeistret ham.

Hans ord hadde gjort dypt inntrykk. Det hadde han kunnet merke på alt og alle. Byens honoratiores hadde trykket

hans hånd, og hilst ham på en virkelig respektfull måte, og løytnant Hansen hadde sagt: «De skal riktig ha takk for talen. Jeg fikk tårer i øinene; det skal det nå ikke så meget til, men bak mig stod det en gammel kone som gråt.»

I gangen der hjemme hadde fru Alvilda grepet begge hans hender og sagt: «Takk for i dag. Jeg vil ikke se mer av festlighetene.»

Og i seksaen om aftenen, hvor hans Wergelands-sang var blitt sunget! Som bølger av smerteblandet fryd var det skvulpet mot hans hjerte, da han så og fornam, at hele forsamlingen var grepet og begeistret, merket hvorledes stemningen steg og steg, inntil de sang det siste vers:

«Men Wergelandsnavnet i hytte og hus,
skal leve i Norges fremtidsdage.
Hans minne skal hviske i skogens sus,
i fossens dur og fjordens vemodsklage.»

Alle de lovord og håndtrykk han, efterat seksaen var forbi, på nytt igjen hadde fått. Både av dem, på hvis dom han satte pris, og av de andre også. Alle de, som hadde klinket med ham. Alle de strålende kvinneøine, som hadde smilt og nikket til ham. Atter rant tårene stille over hans kinner.

Hvorfor gråt han over dette, som jo bare var lykke og glede?

Å jo. Fordi han alltid hadde hatt det så vondt, at han likesom ikke kunde forstå, ikke torde tro på, at noe så stort og godt timedes ham. —

Dette hjem, dette velsignede hjem!

Disse aftener der nede i den smukke, lunt møblerte dagligstue, når de satt om bordet i munter eller alvorlig samtale, eller han undertiden leste høit, mens doktoren røkte sin lange pipe, og fru Alvilda broderte, og barna kom for

å si god natt og påstod, at de også måtte kysse mannen på kvisten, han, som var så gild og søt! Eller fru Alvilda spilte, og hun og doktoren sang duetter. Den fred og stille lykke, som i disse aftener hadde senket sig over hans indre – ja gleden over samlivet med disse mennesker var falt som kvegende dugg på hans hjertes fortørkede aker.

Han tenkte tilbake på sitt liv, sitt barndomshjem, det fattige, triste. Moren utslitt av arbeid og sykdom og barnefødsler, sur og gretten alltid. Faren, som var 1ste maskinist på et dampskib, hadde sjelden vært hjemme. Og alltid, når han viste sig, blev han møtt med kulde og knubbete ord av moren. Han tjente for lite. Når han hadde satt så mange barn i verden, så fikk han værsgod også skaffe nok til daglig utkomme. Hvor han tydelig så for sig farens forgrejede ansikt, når han strøk avsted ombord igjen, undertiden et helt døgn før han behøvde det, fordi han heller vilde være på skibet enn i sitt hjem.

– Ja, hm. – Satt så mange barn i verden?

Det var jo Guds vilje, at barna kom. «Værer fruktbare og formerer Eder,» stod det i Bibelen. Og hans foreldre hadde jo vært rettmessige ektefolk. –

Nu var hans far død for mange år siden, druknet under en storm i Nordsjøen. Hans søsken spredt for alle vinde. Noen var døde, de to søstre gift, og brødrene ute omkring.

Han var blitt hos moren. Hadde søkt å skape et hjem for sig og henne. Som den eldste, og den, som de trodde, best begavede, hadde han skullet gå studerveien. En gammel ugift faster, som i mange år hadde tjent som husholderske i rike folks hus, hadde trolig hjulpet ham med sine opsparte skillinger. Nu var hun død. Hun også.

Gamle kjære faster Trine. Hvor god hun alltid hadde vært mot ham!

«Kjære» – hvor kunde det være, at han av opriktig hjerte

kunde si «kjære» om faster Trine, og ikke uten å arbeide sig inn i en sentimental pliktfølelseteori kunde bruke det ord om sin mor? Kom det av, at han aldri hadde bodd sammen med faster Trine, aldri hadde skullet forsørge henne?

Å nei. Det kom vel av hans kolde, hårde, kjærlighets-tomme hjerte.

Men han hadde allikevel ærlig slitt og slept. Hadde arbeidet for å skaffe til moren og sig, samtidig med at han leste på sitt embedsstudium langt utover nettene.

Og siden også, efterat han var blitt kandidat med laud til sin teologiske embedseksamen – i de 2½ år, da han gikk der uten å få ansettelse, og var blitt ved med å bo hos moren! Men aldri hadde han sett et varmende smil på hennes ansikt, aldri hørt et kjærlig ord.

Han mintes den nyttårskveld, da han hadde levert sin mor et dikt, han aftenen forut, oprevet av sorg over, at livet var så grått og tungt imellem dem, hadde skrevet, og da hun, efter å ha lest det, tørt og hånlig hadde sagt: «Ja, ja, Arnefar, prat har vi nok av.»

Han fremhvisket stille noen vers av diktet:

«Jeg drømte en gang, o, så skjønn en drøm,
om stille hjemlig lykke for min moder,
et hjem, hvor kjærlighetens varme strøm,
utgjød sin fred i fulle, rike floder.

Når jeg blev ferdig, og blev riktig mann,
og fikk det nettop sådan, som jeg vilde,
og fikk min arne og mitt hus istand
med lune ly i gry og aften silde.

Da skulde just du få det beste sted,
og holdes høit i ære som den gamle,
og mildt i skjær av stille aftenfred,
de svunne, hårde tiders minne samle.

En drøm! O ja! Det som en drøm svant bort,
tungsindig, bøiet stod din sønn tilbake,
rett aldri får jeg denne gjerning gjort,
rett aldri samles vi til slike dage.

Jeg ser det grant, at jeg var stolt og stor,
og derfor styrtedes min drøm i gruset,
nu minnes jeg hin store høvdings ord:
Ei herre verd du kommer inn i huset.»

Så lang og bred og vidløftig som han alltid hadde vært og var! Dette var ikke engang halvparten av versene! – Hvor han forresten hadde grått den gang, mens han gående frem og tilbake i sitt lille, avlange værelse hadde laget dette nyttårsdikt.

«Jaja, Arnefar, prat har vi nok av.» – –

Var det, når alt kom til alt, kanskje en livsvisdom i disse morens ord? Disse diktninger, han under slit og møie ved jul og nyttårstider hadde pint ut av sig! Betydde de vel noe? Vilde det ikke vært mandigere og bedre å omsette sine følelsesfulle stemninger i handling? Hvad hadde alt hans dikteri nyttet?

Han mintes også den sommer han for 14 dager hadde leid et tarvelig losji ute i Asker, forat moren og han skulde få litt landluft i sommerferien. Daglig hadde han av moren fått høre, at det vilde vært meget bedre, om de bare var blitt i byen. Men det lignet ham. Stort og grovt skulde det være. Slike fattigfanter ligge på landet!

En dag ved frokostbordet der ute hadde han klaget over, at kaffen var tynn. Med et hånlig kremt hadde moren sagt: «Du blir verre og verre.»

«Blir jeg verre og verre?» hadde han spurt.

«Ja, det er sikkert,» var svaret kommet.

Så hadde han reist sig, hadde kastet kniven hårdt i bordet, og var stormet ut av stuen. I gressbakken ved siden av huset hadde han lagt sig på rygg og grått bitterlig.

Den gang hadde han nettop gjort sig så særdeles stor umake, hadde vært så sjeleglad, fordi han hadde trodd å kunne by moren denne smule landophold, hadde kjempet og bedt så inderlig om kraft til ikke å bry sig om morens misfornøide og vredaktige ytringer, hadde innbilt sig, at hun i sitt hjerte gikk og var rørt over ham, fordi han var så tålmodig og vennlig, og så – den første gang han våger å bemerke noe, drister sig til å si: Kaffen er tynn, så får han dette i ansiktet.

Ja kummerlig og fattig var, hvad han da og alltid hadde hatt å by sin mor. Men burde hun ikke allikevel ha vært takknemlig, fordi hun så hans ærlige vilje, visste, at han jo var den eneste, som tok sig av henne, den eneste kilde til livets ophold, hun hadde?

Man burde visst ikke som voksen mann bo sammen med sin mor. Hvis man da ikke svømte i overflod, og, skjønt i samme hus, kunde være og regjere hver for sig.

Hadde han ikke levd under disse pinaktige vilkår i det usle, triste hjem med moren, så var han sikkert heller ikke blitt forlovet med Henny Bang, hans brors forlatte kjæreste. Han hadde korrespondert med henne, mens hun var forlovet med broren, som nu var reist til England, og der hadde fått plass på et dampskibskontor; men først da forlovelsen med broren hevedes, var det kommet riktig fart i korrespondansen. Hun var den gang guvernante på lan-

det, og han hadde aldri sett henne. Allikevel hadde hans brev strømmet over av ømhet og medynk, og han hadde så titt uttalt varme ønsker om å få lov til å være henne noe istedenfor broren, som hadde sviktet. Jo mer han skrev til henne, jo mer ophissedes og opildnedes han. Atter som med diktene. – –

Et utslag av dette innestengte føleri, som i det virkelige, så skjønnhetsforlatte liv, intet avløp hadde.

Hennes svarbrev hadde vært som en eneste lovsang av ydmykhet og takk –. Denne blide, fromme kvinne, hvilken lykke måtte det ikke være å få leve livet ved hennes side! Han, som hadde det så ondt og trist og kaldt.

Ikke som hennes ektemann. – Vårherre bevares! Retten til noensinne å gifte sig, hadde han jo ved sin første ungdoms synd og brøde for bestandig forspilt. Nei, men være henne en broderlig venn. Når han kom i stilling, kunde de tre, moren, Henny og han leve sammen resten av livet. Hun skulde være hans «Bleak house».¹

Hennys mor, enke efter en lensmann og med 12 levende barn, var på den tid flyttet inn til Kristiania, og Henny hadde i sine brev bedt ham besøke henne. Hennes søsken, hvorav de fleste var brødre, bodde nu alle sammen hos moren, og kanskje han kunde bli venner med brødrene. Men han hadde ikke gjort det. Han syntes, det vilde være flaut å presentere sig som den student Hoff, som var bror til Hennys troløse forlovede.

Da Henny så i sommerferien var kommet til Kristiania, og hadde gjort visitt hos hans mor og ham, var han nok i første øieblikk blitt skuffet av hennes ytre, men hadde med makt jaget dette inntrykk bort. – Han hadde jo alle hennes deilige brev. Han visste jo, hvilken sann og fin og edel

¹Sikter til en roman av Charles Dickens.

kvinne hun var. – Nei, han vilde ikke la sig støte av dette, at hun ikke var noen skjønnhet just, eller av, at hun ikke var moderne klædd. Hvad betydde skjønnhet og fine klær? Fristelse og synd og forfengelighet til hope!

Han vilde holde fast ved forestillingen om, at hun hos ham skulde få et hjem, hvor sorgen over hans bror, hennes tapte elskede, efterhånden vilde mildnes, og til sist ganske vike plassen for den fred og resignasjon, hun ved hans broderlige side i deres «Bleak house» hadde funnet. Derfor arbeide, – arbeide med kraft og energi. Nu hadde han jo et herlig mål å stevne mot.

I den sommerferie hadde han nesten daglig vært sammen med Henny. Hun hadde funnet på, at han skulde lese engelsk med henne. Og det hadde han gjort 3 ganger om uken hjemme hos sig selv.

Siden Henny hadde truffet ham, hadde hun aldri, som i brevene, talt om, at han skulde besøke hennes mor og brødre. Han syntes undertiden, det var nokså underlig, men hadde ikke berørt det. Bare tenkt: Det kommer nok en gang. Og ønsket det. Han hadde jo ingen omgang, ingen steder å gå, ingen, hos hvem han kunde innføre Henny.

Om søndagene tok de turer sammen omkring i omegnen, og da var alltid hans mor med. Det var liten fornøielse ved det, for han hadde da bestandig hatt under armen denne sure moren, som var så fordringsfull og så tung å slepe på, og som alltid gjorde innvendinger mot alt, hvad der blev foreslått, fordi det var for dyrt. Når så moren efter endt utfukt om aftenen eller natten var gått inn gatedøren, og han fulgte Henny hjem, så hang hun så lett ved hans arm, talte så blidt og stille, og var så full av takknemlig glede.

Det var visst denne store forskjell mellom henne og moren, de eneste kvinner, til hvis omgang han var henvist, som hos ham hadde fremkalt forestillingen om, at han elsket

Henny. Ulykkelig naturligvis. På forlovelse hadde han ikke et sekund tenkt. I den henseende hadde han jo uigjenkallelig tatt sitt parti.

Men så en sommernatt, da han og Henny efter en slik søndagsutflukt hadde vandret sammen til hennes hjem, og var stanset utenfor den lille grinden, som førte inn til gårdsplassen, hadde Henny plutselig grepet om hans hånd med begge sine, sett på ham med et ubeskrivelig kjærlig og bedende blikk, og hvisket: «Si det da, Arne.» –

Og så – Vårherre måtte vite, hvordan det var gått til – men så var de blitt forlovet.

Hans første tanke da han så Henny forsvinne gjennom gatedøren inn i det hjem, han ikke kjente, var denne: Se så, der strøk ditt «Bleak house».

På hjemveien var han allikevel blitt fylt av en hittil ukjent glede og undring. Han hadde kysset Henny, og hennes leber hadde vært bløte og varme, og hun hadde trykket dem fast mot hans.

Men hadde hun da allerede nu, efter knapt et års forløp, glemt sin første forlovede? Det var jo hennes dype fortvilelse over å ha mistet hans bror og hans uendelig ømme medlidenhet med hennes sorg, som hadde ført dem sammen! – –

Ja, men så hadde hun naturligvis vel tatt feil første gang. Det var ham, hun elsket, og ikke broren. Han følte sig et øieblikk nesten som en seierherre. – Bare et øieblikk, så hadde anfektelsen meldt sig. Hadde han ikke under kamp og bønn opgitt all tanke på noensinne å binde en kvinne til sig i det hellige ekteskap, fordi han følte sig uverdigg? – –

Men nu var det jo kommet sånn ganske av sig selv, uten noen medvirkning fra hans side. Altså måtte Gud for Jesu skyld i nåde ha tilgitt ham hans synder, og det, som var skjedd, måtte være Guds vilje og mening med ham.